

Mirosław Olbryś

Działalność zagraniczna PP PKZ: prace konserwatorskie, misje badawczo- -konserwatorskie oraz współpraca międzynarodowa

PP PKZ abroad: conservation work, research-conservation missions and international collaboration

Realizacje zagraniczne (1970-1998)

Misją specjalistycznego Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków (dalej PKZ) było kompleksowe realizowanie projektów konserwatorskich. W latach 70. i 80. XX w. interdyscyplinarna działalność firmy – ewenement w ówczesnej praktyce konserwatorskiej – obejmowała badania naukowe, działania konserwatorsko-artystyczne i wdrażanie nowych technologii do praktyki konserwatorskiej. Szczególnie ważne było wielopoziomowe szkolenie zawodowe od doskonalenia umiejętności rzemieślników po studia podyplomowe. Polska uniknęła zjawiska upadku tradycyjnego rzemiosła, jak to miało miejsce w krajach Europy Zachodniej i w Związku Radzieckim¹.

Wieloletnie i bogate doświadczenie zdobyte przy konserwacji zniszczonych, głównie w czasie II wojny światowej, zabytków w kraju, wypróbowana kadra konserwatorów oraz zaplecze naukowo-badawcze umożliwiły prezentowanie możliwości przedsiębiorstwa poza granicami kraju. Od schyłku lat 60. po lata 90. XX wieku pracownicy PKZ-etów zrealizowali kilkaset projektów konserwatorskich w ponad 30 krajach Europy, Afryki, Azji i Ameryki Środkowej – m.in. w Estonii, Francji, Hiszpanii, krajach b. Jugosławii, Kambodży, na Litwie, Łotwie, w Mongolii, Niemczech, Rosji, Szwecji, Wielkiej Brytanii i Wietnamie. Są wśród nich zarówno duże zespoły miejskie, jak i obiekty drobne, o wysokiej wartości zabytkowej i historycznej. Działalność zagraniczna PKZ objęła prace badawcze (m.in. archeologiczne), dokumentacyjne, projektowe, roboty budowlano-konserwatorskie oraz konserwację dzieł sztuki. Projekty wykonywane były zarówno w formie generalnego wykonawstwa, jak też podwykonawstwa². Zasadą prac eksportowych – zwłaszcza w krajach położonych daleko od Polski – było zatrudnianie miejscowych robotników do części realizowanych prac. Największą liczbę prac ze względów logistyczno-organizacyjnych wykonano w krajach ościennych (Austria, Litwa, Niemcy, Rosja, Słowacja). PKZ przeprowadziły prace restauratorskie i konserwatorskie historycznych budynków polskich ambasad w Ankarze (Turcja), Londynie (Wielka Brytania), Paryżu (Francja) oraz

Instytutów Kultury Polskiej w Londynie, Paryżu, Rzymie (Włochy), Sztokholmie (Szwecja) i Wiedniu (Austria).

PKZ znane są ze swych kompleksowych prac przy restauracji zespołów architektonicznych, zwłaszcza na terenie Rosji. W zespole pałacowo-ogrodowym w Carycynie (Moskwa) przeprowadzono prace konserwatorskie w Wielkim Pałacu, Chlebnym Domu, Domu Opery oraz przy Wielkim i Małym Moście (XVIII w.). W zespole pałacowo-parkowym w Carskim Siole (Puszkina k. Sankt Petersburga) wykonano zabiegi konserwatorskie w Galerii Camerona, Wiszącym Ogrodzie, na Moście Krzyżowym, w Wielkim i Małym Kapryście, Kaplicy, Arsenale oraz Baszcie-Ruinie. W zespole pałacowo-parkowym Peterhof (k. St. Petersburga) dokonano kompleksowej konserwacji wystroju architektonicznego Wielkiej Kaskady. W Niemczech polscy konserwatorzy przywrócili świetność pałacowi Neue Kammern, Marstall (XVIII w.) oraz tarasom ogrodowym pałacu Sanssouci w Poczdamie³. Rewaloryzację historycznych zespołów miejskich przeprowadzono na Starym Mieście w Tallinnie (Estonia, 1979-87) i w Rydze (Łotwa). W Tallinnie polscy konserwatorzy odbudowali i zaadaptowali późnośredniowieczną bastię obronną, tzw. Grubą Małgorzatę, na Muzeum Morskie⁴. Kompleksowe prace w zespołach staromiejskich zrealizowano także w Stralsundzie i Quedlinburgu (XVI-XVII w.) przy kilkudziesięciu zabytkach (Niemcy, 1979-89)⁵. Na terenie Słowacji zabiegom konserwatorskim poddano katedrę w Koszycach, Pałac Arcybiskupi w Bratysławie oraz kamieniczki w Levoczy (XVI-XVII w.) i przy Słupie Morowym w Bańskiej Szczawnicy.

Wśród zabytków architektury szczególne miejsce zajmują kompleksowe prace budowlano-konserwatorskie XV-wiecznej Bramy Izarskiej, wtopionej w średniowieczny mur obronny, w Monachium (Niemcy). Ten pierwszy duży kontrakt, wykonany w ekspresowym tempie, otworzył rynek w Niemczech (1970), gdzie firma wykonała ponad dwieście projektów⁶. Ważnym dziełem PKZ jest konserwacja pałaców Chodkiewicza, Radziwiłłów i Tyszkiewiczów w Wilnie (Litwa). W latach 1996-1998 został zrealizowany projekt konserwacji świątyni The To Mieu (1821) oraz

budowli Ta Vu w cesarskiej stolicy Hue (Wietnam)⁷. PKZ-etowski zespół ekspertów zrealizował pełen cykl badawczo-projektowy i przeprowadził – w części podstawowej lokalnymi siłami – kompleksową konserwację konstrukcji drewnianej, dachu oraz poszczególnych elementów wystroju obu zabytków: malowideł ściennych, rzeźb, mozaik oraz elementów z drewna rzeźbionych i malowanych laką ze złoceniami.

Z prac przeprowadzonych we wnętrzach na uwagę zasługują roboty związane z konserwacją bogatego wystroju rzeźbiarsko-malarskiego (1970-78) oraz elewacji (1986-87) pałacu Augustusburg k. Brühl (Niemcy). W Trewirze (Niemcy) zrealizowano zabiegi konserwatorskie ponad 30 obiektów (XII-XIX w.) należących do wyposażenia wnętrza katedry, a obejmujące m.in. 6 ołtarzy bocznych, kazalnicy, portale oraz elementy metalowe (1974-76).

Do najbardziej znanych prac z dziedziny konserwacji malarstwa wykonanych przez zespoły PKZ należą realizacje przy malowidłach J.Ch. Krackera (poł. XVIII w.) w kościele pw. św. Jana Chrzciciela w Jasowie (Słowacja, 1988-92) oraz olbrzymich polichromiach J. Ratgeba (XVI w.) w klasztorze karmelitów we Frankfurcie nad Menem (Niemcy). W 1996 przeprowadzono konserwację 12 niezwykle interesujących obrazów z kościoła pobrygidkowskiego, obecnie Sióstr Nazaretanek, w Grodnie (Białoruś).

Szeroko zakrojone prace wykonano przy Cytadeli wraz z Pałacem Deja w Algierze oraz Pałacu Ahmed Beja w Konstantynie (Algieria). W Algierze w oparciu o inwentaryzację architektoniczną oraz fotogrametryczną (1979-80) i wykonane badania historyczne detali architektonicznych i laboratoryjne (1983-86) zrealizowano prace projektowe wraz z pełną koncepcją rewaloryzacji zespołu Cytadeli. Po zatwierdzeniu dokumentacji projektowej rozpoczęto prace realizacyjne (m. in. restauracja drewnianych, malowanych sufitów w Pałacu Beja). W Konstantynie zadaniem ekipy architektów, konstruktorów, geodetów i konserwatorów malarstwa z PKZ było określenie kształtu i wyglądu pałacu z okresu jego budowy i opracowanie projektu renowacji (1984-85).

Zagraniczne misje badawczo-konserwatorskie (1968-1996)

Rozwinięty potencjał naukowo-badawczy ułatwił PKZ powołanie 12 zagranicznych misji badawczo-konserwatorskich. Ich działalność objęła kraje europejskie (Białoruś, Macedonia), Afrykę Północną (Algieria, Egipt), teren Azji (Kambodża, Mongolia, Wietnam), sięgając aż po Karaiby (Kuba). Były to zespoły mieszane, składające się z ekspertów PKZ oraz miejscowych specjalistów. Powoływano je w ramach umów międzypaństwowych o współpracy kulturalnej i naukowej⁸.

Podstawową ideą działania misji była współpraca w badaniach, pracach projektowych i konserwatorskich, szkolenie kadry PKZ w specyficznych warunkach miejscowych oraz wymiana doświadczeń konserwatorskich i szkolenie miejscowych specjalistów. Działalność misji traktowana była przez przedsiębiorstwo jako rozeznanie potencjalnych rynków usług konserwatorskich oraz promocja i prezentacja możliwości badawczo-konserwatorskich i praktyki konserwatorskiej⁹. Firma pokrywała zasadniczą część kosztów krajowych związanych z prowadzeniem ekip, organi-

zowanych przez poszczególne oddziały. Przedsiębiorstwo delegowało do prac w misjach najlepszych pracowników, których zadaniem było przeprowadzenie – w zależności od rodzaju zabytku – badań architektonicznych, archeologicznych, konserwatorskich, antropologicznych etc., opracowanie i sporządzanie dokumentacji oraz realizacja bądź też sprawowanie nadzoru nad realizacją zabiegów konserwatorskich¹⁰.

Wśród zabytków starożytności najważniejszym monumentem konserwowanym przez ekipę PKZ była świątynia królowej Hatszepsut w Deir el-Bahari (XV w. p.n.e.), jeden z najbardziej eksponowanych zabytków Egiptu¹¹. Misja, utworzona z inicjatywy prof. Kazimierza Michałowskiego, działała w ramach programu naukowego Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego (1968-1990). Wysiłki skoncentrowano w tych częściach świątyni, których odtworzenie przywróciłoby jej pierwotne proporcje i kształt fasady. Drugim celem było wbudowanie jak największej liczby oryginalnych elementów. Rekonstrukcja odkrytej w 1969 roku półki przywróciła zabezpieczenie świątyni przed groźącymi upadkiem skalnymi nawisami. W Marina el Alamein (Egipt), kryjącym pozostałości miasta hellenistycznego (III-I w. p.n.e.), ekipa PKZ przeprowadziła prace inwentaryzacyjne i rekonstrukcyjne domu, pomnika nagrobnego oraz cysterny podziemnej (1987-88)¹². W latach 1985-90 kolejna misja przeprowadziła w Aszmunein (Egipt) badania architektoniczne i archeologiczne relikwów bazyliki wczesnochrześcijańskiej z V w. n.e.¹³. Na terenie warowni Markovi Kuli (XII-XIV w.), największej twierdzy średniowiecznej na Bałkanach, odkryto pozostałości osadnictwa od epoki brązu, w tym ślady architektury antycznej (1977-1988)¹⁴. Po opracowaniu metodą fotogrametryczną pełnego planu warowni, restauracji poddano kamienne baszty, mury obronne oraz inne części twierdzy.

Prace konserwatorskie przy zabytkach islamu realizowano głównie w Egipcie w zespołach grobowych emira Kurkumasa i sułtana Inala na Nekropoli Kalifów w Kairze. W zespole emira Kurkumasa ekipa PKZ prowadziła prace badawcze, dokumentacyjne, projektowe oraz nadzorowała roboty budowlane, wykonywane przez podwykonawcę egipskiego (1972-92)¹⁵. Od 1988 r. program prac restauratorskich misji objął konserwację sąsiedniego zespołu grobowego sułtana Inala (1456). Przedmiotem prac misji w Algierii były pozostałości warowni islamskiej w Kalat Bani Hammad (1987-88)¹⁶. Przeprowadzono inwentaryzację, badania i konserwację ruin ufortyfikowanej rezydencji berberyjskiej dynastii Zirydów (XI-XII w. n.e.).

W latach 1988-1991 ekipa PKZ sporządziła inwentaryzację wystroju i dokumentację fotogrametryczną świątyni boga Megzid Džanraiseg w klasztorze Gandantegchinlin w Ułan Bator (Mongolia)¹⁷. Przygotowano projekt restauracji tej unikalnej budowli w stylu tybetańsko-chińskim. Konserwatorzy PKZ przeprowadzili prace zabezpieczające i konserwatorskie przy malowidłach ściennych wokół Srebrnej Pagody w zespole pałacu królewskiego w Phnom Penh (Kambodża, 1985-93)¹⁸. Malowidła z lat 1904-1905 przedstawiają khmerską wersję eposu starohinduskiego *Ramajana* i są największe na terenie Azji południowo-wschodniej (2190 m²). W 1990 roku polscy eksperci wykonali badania archeologiczne i prace architektoniczno-zabezpieczające w świątyni Bajon w zespole Angkor

(Kambodża), stolicy dawnego królestwa Khmerów¹⁹. W Wietnamie zrealizowano konserwację i ekspozycję umocnień ziemnych bazy partyzanckiej na terenie powiatu Cu Chi w pobliżu Ho Chi Minh (dawny Sajgon). Kolejnym zadaniem były badania, przygotowywanie programów i ich realizacja przy restauracji zabytków architektury średnio-wiecznego królestwa Czampa (VI-XV w.), w środkowej części Wietnamu²⁰.

Specjaliści PKZ uczestniczyli w międzynarodowej akcji ratowania starej Hawany na Kubie (1984-85)²¹. Przeprowadzili prace badawczo-konserwatorskie, opracowali dokumentację architektoniczno-projektową i nadzorowali realizację prac w kilku zabytkowych budynkach z XVII-XIX w. Zadaniem misji na Białorusi było prowadzenie prac badawczych i konserwatorskich zamków w Krewie i Nowogródku (1991). Wykonano dokumentację fotograficzną, wraz z serwisem fotograficznym, trzech zachowanych baszt zamku w Nowogródku oraz ekspertyzę konstrukcyjną relikwów budowli.

Współpraca międzynarodowa

Silne i stałe więzi połączyły PKZ z najważniejszymi zagranicznymi organizacjami i ośrodkami konserwatorskimi. Wyrazem uznania na forum międzynarodowym było przyjęcie PKZ w 1984 roku na członka instytucjonalnego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Zabytkowych (ICOMOS) oraz Międzynarodowego Centrum Badań nad Konserwacją i Restauracją Dóbr Kultury (ICCROM). Ważną rolę pełniły PKZ w stworzonej z inicjatywy Polski Grupie Roboczej Krajów Socjalistycznych ds. Konserwacji Zabytków Historii, Kultury i Muzealiów (1978-1990)²².

W Wydawnictwie PP PKZ, integralnej części przedsiębiorstwa, ukazało się ponad 800 pozycji, dokumentujących wykonane prace, także zagraniczne. Publikacje w językach kongresowych, np. seria *Raporty z Prac Misji Badawczo-Konserwatorskich PP PKZ*, umożliwiała regularne kontakty i wymianę wydawnictw fachowych z wiodącymi ośrodkami konserwatorskimi na całym świecie, m.in. z Instytutem Konserwatorskim Getty'ego (USA) oraz English Heritage (Wielka Brytania).

Prace zagraniczne PKZ pozostawiły trwałe ślady polskich konserwatorów w ratowaniu światowego dziedzictwa kultury, a PKZ-etowskie *know how* ugruntowało pozycję firmy. Wśród zabytków o najwyższych walorach, konserwowanych za granicą, ponad dwadzieścia znajduje się na Światowej Liście Dziedzictwa Kultury UNESCO. Są to m.in. cytadela w Algierze (Algieria), świątynia królowej Hatszepsut w Deir el-Bahari (Egipt), zespół Angkor (Kambodża), pałac Augustusburg k. Brühl i zespół pałacowy Sanssouci w Poczdamie (Niemcy). Były to z reguły prace wieloletnie, obejmujące zarówno roboty budowlano-konserwatorskie, jak i prace konserwatorskie, np. konserwację malowideł ściennych i wystrój rzeźbiarskiego. Do dzisiaj setki osób przeszkolonych w PKZ stanowią zaplecze nie tylko polskiej, ale i europejskiej konserwacji zabytków. Poziom realizacji w Europie potwierdzają zdobyte nagrody, m.in. nagroda Europa Nostra oraz Złoty Medal na Międzynarodowych Targach *denkmal '96* w Lipsku. Prof. Tadeusz Polak, twórca PKZ i ich aktywnej obecności poza granicami Polski, otrzymał w 1990 r. Nagrodę Europy „Za wybitne zasługi dla zachowania dziedzictwa narodów Europy” – najwyższe odznaczenie międzynarodowe w zakresie ochrony zabytków²³.

¹ T. Polak, *Ratowanie dziedzictwa kultury światowej*, Rzeczpospolita nr 131, 17 czerwca 1993.

² Początkowo usługi eksportowe były realizowane we współpracy z Centralą Handlu Zagranicznego Budownictwa Budimex w Warszawie. Od lat 80. XX w. prace prowadzone przez poszczególne oddziały PKZ, jak też przez powoływane problemowe grupy specjalistów, organizowało i nadzorowało Biuro Handlu Zagranicznego. Działo ono na podstawie koncesji Ministra Handlu Zagranicznego z 27.05.1983 r. przyznającej firmie prawa eksportu usług konserwatorskich, zob. J. Pilch, *Pracownie Konserwacji Zabytków 1951-1986*, Warszawa 1986, s. 10 i 35-36.

³ *Die Neuen Kammern im Park Sanssouci*, Potsdam-Sanssouci 1987, s. 32-95; H.-J. Giersberg, *Orangerie – Marstall – Filmmuseum. Zur Geschichte einer Potsdamer Bauwerkes*, Potsdam-Sanssouci 1981, s. 33-51.

⁴ J. Pilch, J. Tryburski, *Udział Pracowni Konserwacji Zabytków w rewaloryzacji zabytków Tallina*, Warszawa 1989.

⁵ *Prace konserwatorskie w budynku przy Marktstrasse 2 w Quedlinburgu (NRD)*, Toruń 1980.

⁶ K. Kocorowski, *Restaurierungsarbeiten der PKZ in Deutschland 1970-1989*, Warszawa 1990; *Restoration Projects Accomplished by the PKZ in Germany from 1970 to 1989*, European Cultural Heritage Newsletter 6, October 1992, nr 4, s. 3-13.

⁷ Olbryś M., *Zakończenie prac konserwatorskich w Hue*, Budownictwo Polskie, czerwiec 1998, nr 2, s. 34.

⁸ W 1972 r. zorganizowano jednorazową misję dla przebadania i przygotowania programu konserwatorskiego grobu królowej Nefertari (Egipt), a w 1979 r. inna ekipa pracowała w Czarnogórze,

zob. K. Majewski (oprac.), *Katalog wystawowy prac konserwatorskich wykonanych przez P.P. Pracownie Konserwacji Zabytków w Dobrocie (Czarnogóra)*, Warszawa 1981. Kilka innych projektów utworzenia misji nie wyszło poza etap przygotowawczy: Cherchel (Algieria), Ramesseum (Egipt), Laos, Fez (Maroko) i Coloa (Wietnam).

⁹ Barański M., *Misje konserwatorskie PP PKZ*, Informacje Bieżące PKZ, czerwiec 1985, s. 1-2.

¹⁰ M. Barański, *Polskie misje badawczo-konserwatorskie za granicą*, [w:] A. Tomaszewski (red.), *Ochrona i konserwacja dóbr kultury w Polsce 1944-1989*, T. 1, Warszawa 1996, s. 275-279; L. Krzyżanowski, *Misje naukowo-konserwatorskie PP PKZ. Działalność interdyscyplinarna w skali globalnej* [w:] *Conservatio aeterna creatio est. Seminarium z okazji 50-lecia pracy w ochronie i konserwacji zabytków Profesora Tadeusza Polaka, Kierownika Katedry Architektury i Ochrony Budowli Zabytkowych Politechniki Świętokrzyskiej w Kielcach, Kielce 20 maja 1998*, Kielce 1998, Budownictwo – Zeszyt Naukowy 37, s. 21-28.

¹¹ *The Temple of the Queen Hatshepsut. Results of the Investigations and Conservation Works of the Polish-Egyptian Archaeological and Preservation Mission Deir el-Bahari*, Warszawa, Vol. 1 1979, Vol. 2 1980, Vol. 3 1985, Vol. 4 1991; *Wyniki badań i prac rekonstrukcyjnych prowadzonych przez polsko-egipskie misje archeologiczne przy konserwacji świątyni królowej Hatszepsut w Deir el-Bahari oraz meczetu Kurkumasa w Kairze (sezon 1971-1972)*, Warszawa 1975, Biuletyn PKZ.

¹² *Marina el Alamein. Vol. 1: Archaeological Background and Conservation Problems. The Polish-Egyptian Preservation Mission at Marina 1988. The Polish Archaeological Mission 1987-1988*, Warsaw 1991.

¹³ *Reports from Ashmunein. Polish-Egyptian Archaeological and Preservation Mission at El-Ashmunein*, Warszawa, Vol. 1 1989, Vol. 2 1992.

- ¹⁴ W ramach serii *Markovi Kuli. Sprawozdania z prac* ukazały się dwa tomy (Warszawa 1985 i 1990) oraz monografia: T. Polak, *Sredniowieczne techniki budowlane w swietle badan warowni Markovi Kuli w Prilepie*, Warszawa 1987.
- ¹⁵ W ramach serii *Mausoleum of Qurqumas in Cairo. Results of the Investigations and Conservation Works*, ukazały się trzy tomy sprawozdań (Warszawa 1975, 1985 i 1991); *Wyniki badan i prac rekonstrukcyjnych prowadzonych przez polsko-egipskie misje archeologiczne przy konserwacji swiatyni królowej Hatszepsut w Deir el-Bahari oraz meczetu Kurkumasa w Kairze (sezon 1971-1972)*, Warszawa 1975, Biuletyn PKZ.
- ¹⁶ E. Dworaczyński (red.), *Algieria. Badania 1987-88*, Tarnów 1988, Materiały Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej; *Les Qa-l'a des Bani Hammad. Vol. 1: Rapport de la Mission Polono-Algerienne 1987-1988*, Varsovie 1990.
- ¹⁷ *The Mezgid Janraiseg Temple. Vol. 1: The Polish-Mongolian Mission for Conservation of Historic Monuments 1989*, Warszawa 1991; Zbi-chorska I, *Sprawozdanie z pracy Polsko-Mongolskiej Misji Konserwacji Zabytków Kultury w Ulan Bator, sezon 1989*, Informacje Bieżące PKZ, nr 1/90.
- ¹⁸ *Pagode d'Argent. Vol. 1: Les peintures murales de la galerie dans la cour de la Pagode d'Argent (Vat Preah Keo Morokhout). Rapport de la Mission Polono-Cambodienne de Conservation des Monuments a Phnom Penh 1985-1992*, Varsovie 1993; *Polish-Cambodian Mission for Restoration of Wall Paintings at Silver Pagoda in Phnom Penh*, European Newslet-ter of South-East Asian Studies, 5, 1992, nr 1, s. 53-54; J. Steciński, *Conservation of the Wall Paintings in Silver Pagoda in Phnom Penh*, Biuletyn Informacyjny Konserwatorów Dzieł Sztuki, 4, 1993, nr 2, s. 24-25.
- ¹⁹ *The Bayon Temple. The Report of the Polish-Cambodian Archeological and Preservation Mission 1990. Vol. 1*, Warsaw 1991; T. Celewicz, *Świątynia Bajon, Kambodża. Pierwszy sezon prac misji archeologiczno-konserwatorskiej PP PKZ (marzec-maj 1990 r.)*, Informacje Bieżące PKZ, nr 5, Warszawa 1990.
- ²⁰ W ramach serii *Recherches sur les monuments du Champa. Rapport de la Mission Polono-Vietnamienne* ukazały się dwa tomy sprawozdań (Warszawa, 1985 oraz 1990); K. Kwiatkowski, *Prace Polsko-Wietnamskiej Misji Konserwacji Zabytków na terenie rezerwatu muzealnego w Ben Dinh*, Rocznik Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków 1984, nr 2, s. 73-77; S. Skibiński, A. Wawrzeńczak, *Przyczynek do badań technologii budowlanej swiatyni wieżowych Czamów (Wietnam)*, Ochrona Zabytków 35, 1982, nr 3-4, s. 201-207; S. Skibiński, *Badania technologii budowlanej swiatyni wieżowych Czamów*, Ochrona Zabytków 39, 1986, nr 4, s. 254-266.
- ²¹ *Los Polacos en la conservacion de la Habana Vieja*, Warszawa 1988.
- ²² J. Gromnicki, *Grupa Robocza Krajów Socjalistycznych ds. Konserwacji Zabytków Historii, Kultury i Muzealiów*, [w:] A. Tomaszewski (red.), *op. cit.*, s. 270-274; Idem, *XX lat działalności ...*, s. 44.
- ²³ Z. Świechowski, *Laudatio* [w:] *Conservatio aeterna...*, *op. cit.*, s. 7-10.

Streszczenie

Od schyłku lat 60. po lata 90. XX wieku pracownicy specjalistycznego Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków (dalej PKZ) zrealizowali kilkaset projektów konserwatorskich w ponad 30 krajach Europy, Afryki, Azji i Ameryki Środkowej. Są wśród nich zarówno duże zespoły miejskie, jak i obiekty drobne, o wysokiej wartości zabytkowej i historycznej. Działalność zagraniczna PKZ objęła prace badawcze (m.in. archeologiczne), dokumentacyjne, projektowe, roboty budowlano-konserwatorskie oraz konserwację dzieł sztuki. PKZ powołały 12 zagranicznych misji badawczo-konserwatorskich z zadaniem ratowania wybitnych zabytków dziedzictwa kultury światowej. Działalność misji objęła kraje europejskie (Białoruś, Macedonia), Afrykę Północną (Algieria, Egipt), teren Azji (Kambodża, Mongolia, Wietnam), sięgając po Karaiby (Kuba). Podstawową ideą działania misji była współpraca w badaniach, pracach projektowych i konserwatorskich, szkolenie kadry PKZ w specyficznych warunkach miejscowych oraz szkolenie miejscowych specjalistów. Silne i stałe więzi łączyły PKZ z najważniejszymi zagranicznymi organizacjami (ICOMOS, ICCROM) oraz ośrodkami konserwatorskimi (Instytut Konserwatorski Getty'ego, English Heritage).

Abstract

Since the late 1960s till the 1990s, employees of the specialist State Enterprise Monument Conservation Labs (further referred to as PKZ) realized several hundred conservation projects in over 30 countries in Europe, Africa, Asia and Central America. Those involved both huge urban complexes, and smaller objects but of high architectural and historical value. Foreign activity of the PKZ involved research work (e.g. archaeological), documentation, project work, building – conservation work and restoration of art masterpieces. PKZ established 12 research-conservation missions abroad aimed at saving outstanding objects of world culture heritage. The missions operated in European countries (Belarus, Macedonia), North Africa (Algeria, Egypt), Asia (Cambodia, Mongolia, Vietnam), reaching even to the Caribbean (Cuba). The main idea behind the mission work was cooperation in research, project and conservation work, training the PKZ personnel in specific local conditions, and training local specialists. Strong and permanent ties linked PKZ with the most important foreign organisations (ICOMOS, ICCROM) and conservation centres (Getty's Conservation Institute, English Heritage).